

XI

Минуло кілька років. Таїса Андріївна Сватковська жила, як у раї, тихо та мирно, в розкішній обставі й тішилась щастям своєї коханої Люби. Елпідифор і Люба кохалися, як голубів пара. Стара мати була ніби заколихана щастям своїх дітей, сливинь кожного божого дня ходила до церкви, а в сльоту та негідь сиділа вдома, з нудьги читала по п'ять акафістів на день та просила й благала бога, щоб таке тихе життя, така мирнота та згода в домі продовжилась до самого кінця її живоття. Елпідифорова перша жінка жила в столиці й усе не згоджувалась брати з ним розвід, бо мала на думці й собі вийти заміж. Але це не дуже турбувало стару матір.

«Аби моя Люба жила щасливо, нехай живе й невінчана!» — говорила вона своїм сестрам в відповідь на їх часте натякання, а потім і докори.

Тим часом Елпідифор жив паном на всю губу, не по своєму засобі, і марнував силу грошей на карти, на своє й Любине розкішне убрання та на вітання значних багатеньких урядовців — гостей. Він брав за службу чималі гроші, брав хабарі, але не наставав грошей на сім'ю. З його кишені гроші витрушувались, як полова з драного лантуха. Таїса Андріївна частенько мусила докладати чимало своїх грошей на усякі потрібки та доччині витребеньки і — вже розстрийкала потроху сливе усі гроші за продану свою «хату», як вона казала.

Тим часом з Елпідифором несподівано сталась велика зміна: він достав орден Станіслава через плече й чин дійсного статського совітника, цебто штатського генерала. Ця подія неначе йому світ замакітрила й голову запаморочила. Він став гордий, підняв голову ще вище, перестав на вулиці кланяться усім тим знайомим, котрі були нижчі од його чином, навіть перестав з ними вести знайомість і не пускав до їх в гості ні Люби, ні Таїси Андріївни до тих знайомих, з котрими вони приятелювали з давніх-давен, сливе змалечку. Люба його таки не дуже слухала й часом потаєнці та крадькома забігала з візитами до давніших знайомих. Елпідифор сердивсь на неї, почав гримать, навіть ляяти її, що вона знається з якимись міщанками.

Люба була мазана й пещена з дитячих літ, ще й до того страшенно самолюбна. Мати пестила її без міри, без тями. Родичі й усі знайомі так само ще змалку хвалили її, як дуже гарну на вроду дівчинку, вихваляли її в вічі, говорили їй завсіди лестощі, наче підлещувались до гарної дитини. Пещена, самолюбна Люба примітила зміну в свого коханця й дуже стурбувалась. Вона аж тепер постерегла його дійсну палку, опришкувату та деспотичну вдачу, через котру покинула його й перша жінка. І після кожної сварки та змагання з ним тікала в кімнату до мами, падала ниць у подушки й пхикала та румсала, доки Елпідифор не виходив з дому на службу. І Елпідифор аж теперечки постеріг, що Люба й добра, але дуже натуриста, самолюбна без міри й вередлива, неначе мазана маленька дитина. А Люба жалілась знайомим, що як Елпідифор достав Станіслава через плече, то неначе не той став, ніби збожеволів од гордості.

Але Елпідифор і не збожеволів. «Пошкромать руського, і виявиться в йому татарин», каже французька приказка. Теперечки справді з цього петербурзького урядовця вигулькнув татарин, цебто справжній значний, гордий і запопадний бюрократ.

Саме того року, якось взимку на різдво, приїхала до Києва Мелася. Мелася, по своєму звичаю, заїхала до своєї подруги й поровесниці, дочки близького сусіда дідича, що вийшла заміж за дуже заможного дідича Кандибу. Своім звичаєм Мелася побігла робить візити усім своїм київським давнім знайомим. Вона знала, в котрій годині обідають в кожній сім'ї, й зазпсїгди потрапляла на обід.

Вже в пізні обіди злинуло на неї смакове натхнення. Мелася бігала все з візитами, щоб дізнатися за усякі новинки. Виголодавшись, вона спинилась на вулиці й почала міркувать, куди б то забігти, щоб пообідати всмак. Вона давнім досвідом добре дізналась, в кого готується добрий борщ, а в кого найсмачніша печеня, в кого — чудова юшка і в кого пресмачна третя потрава. Думки її спинились на Таїсиному пізньому обіді.

— Піду до Сватковської. Там завжди слуге чудова куховарка, готує борщ напродиво смачний, і третя потрава в неї завжди така, що я й губи, і пальчики ладна облизати після їжі. Та й вина в їх досхочу, і варення вміють варити дуже добре. Ой їсти ж напропали хочеться!

Мелася попростувала до Сватковської, бо натхнення давало за себе знати в шлунку дуже й дуже виразно. Меласі вже привиджувався тихий, гарно прибраний закуток в Таїсиній столовій, ввижався стіл, вже застелений і заставлений наїдками й напитками, з вазами чудових овочів та добірних китяхів винограду. А натхнення все линуло на неї та збільшувалось од сухого холодного повітря й таки добре турбувало й мордувало її нутро.

Мелася пішла швидкою ходою, сливе бігцем добігла до дому й з усієї сили од нетерплячки смикнула за держално дзвоника. Через щілини в дверях вона ніби почувила пахощі свіжого масла в печені на плиті. Це її ще гірше роздратувало. Вона смикала за дрїт, аж пальці пограбли на морозі, але ніхто не одчиняв. Нігде не було чути ні живої душі. Мелася збігла з сходів, пішла попід домом, заглянула в вікна, — нігде нікого не було видно. Ще раз вибігла вона на східці, подзвонила, постояла хвилин з десять, вже й змерзла в ноги. Вже й пальці в неї одубли. Ніхто не одчиняв і не виходив.

— Що це за знак? Ніхто не хапається одчинять? Ой ненько моя! певно, закликані кудись на обід. Куди ж я тепер побіжу, щоб смачно попоїсти, коли вже пізно? Надісь, в знайомих пообідали вже скрізь.

Таїса вгляділа Меласю з вікна й веселенько гукнула до Люби: «Мелася йде до нас»!

— Мелася? Ой, яка я рада! — обізвалась Люба, оглядаючи навкруги застелений стіл. — Запросимо на обід та хоч набалакаємось всмак. Обід сьогодні буде веселий. Мабуть, Мелася навезла з села новинок та звісток повний припіл, — сказала Люба.

Таїса була дуже рада. Вона любила Меласю, як люблять щебетливих пташок. Лепетлива Мелася влітала в її тихий та мертвий затишок, неначе ластівка, і будила той сонний затишок, розворушувала тишу й мертвоту. Слухаючи Меласину розмову, Таїса неначе читала якусь цікаву книжку оповіданнів або газету, та ще й не маленьку, а здорову, таку завбільшки, як простирядло. Вередливий гордовитий зять тепер неначе висмикнув в неї з рук таку газету.

— Любо! я ж тобі звелів не пускати в покої ні отієї сороки, ні Мишука! Мишук нам тепер не рівня, та й Мелася так само не потрібна мені. Я не люблю стрекотання цієї сороки й од цього часу зроду-звіку не пушу її в свою господу, — сказав Елпідифор, вийшовши на середину столової.

— Чом же не пускать? — спитала Люба, вирячивши очі з дива. — Це ж дочка нашої давньої приятельки, і я з нею приятелюю.

— Дідько б забрав отих твоїх давніх приятелів мишуків та отаківських товаришок! Я тепер в чині генерала, а ти генеральша. Теперечки тон наш буде інший. Тепереньки нам треба шанувати й чтить себе, а не якихось голодранців. Я вижену оту сороку з покоїв, — вже не говорив, а неначе шипів од злості Елпідифор Ванатович.

— Бог зна що ти оце верзеш! Як то можна не пустить на обід Меласі? Я побіжу й сама одчиню.

— А я тебе не пуцу! — сказав він і перепинив Любу, ставши на дверях, а потім швидко чкурнув до пекарні й наказав горничній не одчинять дверей нікому.

Добра й тиха Таїса тільки скривилась од жалю. Ця безглузда зятева вихватка вразила її, зобидила й налякала, хоч вона ще передніше постсрегала в його палкі норови. Немова та недотепа зроду, вона навіть не спромоглась добрати слів для огризання з зятем. Сперечаться та сваритись вона була зовсім не здатна і тільки жалібно скривилась і важко зітхнула.

— Щоб ти, Любо, не сміла мені пускать отієї скреготухи, лепетуухи, отієї сороки в мого господу! Не пускай і того шелихвоста, отого підчихвоста Мишука. А коли горнична насмілиться без мого загаду впустить їх в покої, то я їх витурлю з дому, ще й в'язи скручу на дорогу. Чуєш? Та й тим старим Гуковичам тепер ми не рівня. Од їх треба одкаснуться.

— О! Як то не рівня? — обізвалась несміливо Таїса Андріївна. — Адже ж вони давнього дворянського коліна, ще й дідичі. Вони нам рівня.

— Говоріть! Яка то мені рівня? — сказав Елпідифор і зирнув сердитими блискучими очима на тещу,

— Вони ж аристократи, дідичі! — додала Люба. — Хоч Гукович не має ніякого чина, але зате ж він має багацько поля, обладує ціле село; маєтність його чимала. Він живе незалежним ні од кого паном, нікому не кланяється, бо має свою державу; сам собі пан, бо ні од кого не залежить.

— Овва! Які ж Гуковичі аристократи? Оці полтавські, чи якісь там тамбовські, чи тверські дідичі селюки — це гречкосії, а не аристократи. Ми, урядовці, так справдешні аристократи, бо ми несемо на своїх плечах усю вагу державної справи. Нами стоїть держава, а не дідичами гречкосіями, котрі не мають ніякісінької державної служби, а тільки дбають за свої кишені. Хіба мало їх таких, що ледве доплуганились до третього класу гімназії та й кинули науку, сівши на готовеньке батьківське гніздище? Хіба мало з-поміж їх ледве письменних? А ще й пиндючаться перед нами! Ми, мовляв, з давніх-давен несли на своїх плечах усю державну ваготу, ми винесли високо вгору державу! Які ж то ми? Може, котрісь там з їх прадідів та прапрадідів і справді несли ту вагу, але, певно, більше для свого самолюбства микались в урядову службу, щоб дослужиться титула чи графа, чи генерала, чи, може, й князя та честі й пошани в суспільстві. А от я і такі, як я, вищі урядовці, так це справдешні аристократи, бо ми працею своєю, кривавицею досягаєм до високих чинів і маємо право на честь, на пошану в державі. Геть мені з тими мишуками та колядницями меласями! Бігає по домах, неначе колядувать або шедрувать. Щоб мені й дух їх тутечки не смердів!

Елпідифор далі та далі все набирився пихи й злості. Він бігав од кутка до кутка, мов навісний, та тільки зиркав то на Любу, то на тещу. В матері очі зайшли сльозою. Люба втекла в материну кімнату й, своїм звичаєм, впірнула головою в подушки та хлипала.

— О! вже пішла обливати слізьми мамині пошевки! Знаємо цей твій звичай! — репетував навіжений Елпідифор і ніяк не міг вгамувати свої аристократично-бюрократичні нерви.

Люба була з тих жінок, про котрих співають в пісні: «Як прийшла додому, лягла серед долу: дрига, дрига, дрига, дрига — дригає ногою». І справді Люба, через незначний випадок, що бентежив її й зачіпав її самолюбство, завжди плямувала слізьми подушки і... не дригала ногою тільки тим, що це був би вчинок поганого тону.

Горнична подала обід. Елпідифор сів за стіл і уплітав страву на всі застави, аж за вухами ляцало. Але борщ не вдався куховарці: був несмачний, неситий, неначе пісний. Елпідифор звелів горничній покликати куховарку, і як тільки молодиця з'явилась на порозі, він пожбурих на неї порожню тарілку. Тарілка вислизнула з його пучок, крутнулась, неначе покотьюло, трохи не зачепила тещі по лобі й брязнула об стіл. Мати, сидячи за столом, тільки приставлялась, що нібито обідає, їжа не йшла їй на думку. Вона сиділа засмучена, з важкими думами в душі, що то далі буде з нею, з її коханою Любою, коли й цей зять якийсь ніби скажений і безглуздий. Люба все пхикала, лила сльози в мамині наволічки та напірники й не виходила до столу.

Мелася, змордована біганиною та голодом, ще довго стояла на східцях, а далі побігла у двір, щоб таки промкнутися в покої хоч через чорні сходи. Але й тут двері в пекарню були замкнуті, а через щілини промикався чудовий смачний дух печені, либонь ще й курячої на свіжому запашному маслі. Мелася постояла, понюхала, заглянула очком в дірочку замка, але нічого не побачила. Вона з злостуванням мусила вернутися до Кандиби. Але вона згадала, що в Кандиби, певно, вже пообідали і вона застане на столі хіба тільки недобірки та недоїдки. Бідна Мелася мусила бігти на обід в ресторан, її брала цікавість, мучив здогад, де то подівались Люба й Таїса і навіть куховарка й горнична в Ванатовича. Неначе усі десь зслизли без сліду, що й признаки не зосталось од людей в домі, і тільки чомусь ласо пахло свіжою печенею з дверей пекарні по всіх присінечках.

Люба, перележавши в подушках свої плаксивці та вереди, встала, але не схотіла обідати. В неї й справді в час таких нервових випадків пропадав потяг до їжі. Мати просила й благала її з'їсти хоч тарілку юшки, щоб її личко не змарніло, але Люба попросила матір зоставить печеню на вечір до чаю, а сама причепурилась перед дзеркалом і побігла на Хрещатик на прогуляння, щоб розважить себе та розвіяти смуток і досаду. В неї була думка стрінуть там Меласю й розвіять свою нудьгу на свіжому повітрі.

Саме в той час Мелася, пообідавши всмак в ресторані, вийшла якраз назустріч Любі. Люба кинулась обнімать її та цілувати. Нудьга й смуток в неї одразу зник, неначе Мелася своїм подихом здмухнула їх з Любиної душі. Приятельки стали й почали балакати та оповідати одна одній усякі новини та звістки. І в однієї і в другій цього краму набралось стільки, що їм довелось таки довгенько стояти серед тротуару. Натовп людей лився, ніби річкою, їх раз у раз пхали й штовхали то в боки, то в спину, а вони все стояли й не могли набалакаться.

— Станьмо, серце, коло стіни, бо ми тут усім заважаємо і нас раз проз раз штовхають,
— сказала Мелася до Люби,

Вони ніби щільно притулились до стіни магазину. Саме коло дверей магазину було вправлене здорове дзеркало. Люба молола язиком і все ніби незумисне зиркала в дзеркало та чепурилась, поправляючи легенький капелюш, що стирчав на чолопочку на її тім'ї. Мороз брав все дужче та дужче. Обрій на заході неначе палав жовтогарячим огнем, але не грів, а ніби пік морозом і в щоки, і в ніс, і в пучки, і в ноги.

— А я була в вас, сіпала, смикала за дзвоник, аж пальці в мене пограбли, та й дурно. Чи в вас пак нікого не було вдома, чи що? — спитала Мелася.

— Нікогісінько! Нас запросили знайомі на обід, — одповіла Люба.

«А чому ж то з пекарні тхнуло смалятиною, чи печенею, та ще й либонь курятиною,
— подумала Мелася з недомислом в очах. — Невже вони годують таким дорогим поживком своїх наймичок? Гм...»

Обидві приятельки тут на просторі розгорнули весь свій крам, залежаний за довгий час, неначе два коробейники, що поодчиняли спої коробки й виставили крам на показ сільським молодицям.

— Чи ти пак, Меласю, знаєш, що ми достали вчора запросини аж на двоє весіллів? Ніна й Галя виходять заміж. Одно весілля буде в середу, а друге в четвер, — задзигорила Люба.

— Обидві виходять сливе заразом? Ото диво! А дівували вони обидві таки довгенько; нігде правди діти, — сказала Мелася, начебто вона сама й не дівувала довгенько. — А наш сусід Некрашевич, — тягла далі Мелася. — таки набачив собі молодуху; довго вередував та перебирав, а таки мусить незабаром надіти золоті кайдани. Йому впала в очі Марусина сестра.

— Ота смугнаста! Ну, варто було так довго перебендювать! — обізвалась Люба. — А чи знаєш, що в нас у Києві позавчора трапилось? Актор драматичного театру Сологубов застрелив свого товариша, актора Голубкова.

— Застрелив на смерть чи тільки підстрелив та поранив? Ох мені лихо! Такого артиста! такого красуня!

— Застрелив од одного разу. Сологубов довідавсь, що його жінка втекла од його й пробуває в Голубкова. Ото ж вранці він і ввірвався в його житло. Той саме тоді вмивавсь над умивальником. А Сологубов і питається в його: «А де моя жінка?»

— А де ж вона справді тоді була? — спитала Мелася.

— Кажуть, стояла за ширмою, притулившись у куточку до груби. А Голубков і каже: «Одчепись од мене! Йди собі геть, коли од тебе й жінка пішла геть». А той як торохнув з револьвера, так Голубков і покотивсь на підлогу з милом в руках. Не встиг і рушником втертись, — лепетала Люба.

Тим часом надворі поночіло. Мороз цупив, аж блискітки почали літати проти одлпску з неба. аж опар знімався в повітрі. Пальці на ногах мерзли і в Меласі, і в Люби. Вони дріботіли ніжками, тупцяли на одному місці й усе розказували про новинки. А цікаві новинки все десь брались і сипались, як з мішків. Вони обидві вже не слухали та перебивали одна одну й говорили обидві разом.

А мороз все міцнішав, вже почав шпигать Любі в ніс, в щоки, аж в неї сльози виступили з очей. Мелася вже трусилась, як у пропасниці, але не могла вдержати язика. Обидві почували, що вже непереливки. Але Любі знов спала на язик одна новинка.

— Чи ти пак, Меласю, знаєш, яка тепер зміна стала з Елпідифором, як начепив орден через плече й зізду на грудях? Він теперечки неначе збожеволів, коли ще й передніше не був трохи божевільний. Таке витворяє, таке виробляє, хоч збирайся, впаковуйся та й з дому кудись мандруй!

— Певно, витворяє те, що й мій безтямкий Уласевич? — промовила Мелася.

— Де там! Твій Уласевич і не зможе того витворять, бо йому, бач, не почепили ордену через плече. Та й добре, що не почепили. Принаймні він назавжди зостанеться людиною, як і всі люде. А мій Елпідифор неначе сказивсь: десь узялась пиха та якась несамовита гордовитість. Задирає пику вгору перед усіма, навіть передо мною, несеться аж до хмар. Зовсім наче здурів чоловік! Йдемо ми раз якось по вулиці, а на переулку спиняє нас звощик; підбіг конем, та й спинився трохи не під носом в нас, та й каже веселенько: «Сідайте, барине, я вас одвезу». Елпідифор як спанне, як криконе на всю вулицю:

«Який я тобі барин! Я превосходительство! Як ти смієш так мене звать? Чого ти спинився тут, трохи не наїхав нам на чоботи?» Кричав він, верещав, а далі лусь його кулаком у спину! Звощик, мабуть, був нахабний. Як наробе гвалту! «Чого ви штовхаєте мене кулаком? Я вас позиватиму в суд! Хто дав вам право штовхати мене в спину?» Наробив гвалту на всю вулицю. Люде почали збігатися звідусіль. Та я вже якось втихомирила звощика, попросивши вибачити за цей Елпідифорів дурний вчинок.

— Мій Уласевич ледащо, зовсім-таки ледащо. Нічого не робе й татові не стає до помочі в хазяйстві. Все десь тиняється і взимку і влітку, завсіди швендяє по гостях, їзде на карти, а більш за все, сливе щодня, кисне в того навісного сусіда, спортсмена Некрашевича: грається кіньми вкупі з ним та бавиться в Києві спортом. А в робочий час то вже домує та з нудьги никає по парку, як голодна жидівська коза по місті.

— Мене вже не тішить і те, що він мене кохає. Остогид він мені, — сказала Люба.

— Твій Елпідифор хоч широко тебе й жалує, аж падкує коло тебе. А мій же то ледащо й не падкує ні коло чого, і кидає мене саму сливе щобожого дня: все сидить у того Некрашевича та грається кіньми або грає в карти, — промовила Мелася.

— А в тюрмі, коли йому чим не догодить якийсь служник москаль, то він його зараз лясє по морді! Дає помордаси всім, в кого влучить. Про це вже скрізь по місті говорять, а мені сором з ним вкупі показатися між люде й ходити по вулиці. Зовсім сказився чоловік! А зависний та ревнивий, то не доведи боже! Мені не можна з паничами ні танцювати, ні навіть розмовляти. Зараз так і вчепиться, неначе кліщ у вівцю. А оце раз якось йду я з ним по вулиці, а гімназисти саме виходили з гімназії нам назустріч. Троє з їх спинились та й дивляться на мене, бо й як я гуляю на Хрещатику, то багато паничів спиняються та дивляться на мене. А він як закричить на їх, мов сказився: «Чого ви спинились? Нащо ви дивитесь на даму? Я вас зараз одведу до інспектора». Я тобі кажу, хоч вибирайся од його на другу квартиру, бо вже сором ходити з ним по вулиці.

— То й виберись! Кинь його ік дідьку! Ти ж не вінчана з ним, — сказала Мелася.

— Коли ж, серце, в нас нема вже й шага в кишені. Елпідифор сипле грішми, як половою. І хабарці нічого не помагають.

— Це погано. Я цього не сподівалась, — сказала Мелася.

— А це сьогодні розлютувався та пожбував тарілкою на куховарку. Здурів чоловік зовсім! Мабуть, і на мене швидко швиргатиме тарілками, — сказала Люба, трусячись од морозу.

— Ну, цього ти йому не дозволяй. Для тебе краще, щоб ти швиргала на його тарілками, а не він на тебе. От я так, мабуть, швидко шпурлятиму тарілками на свого Уласевича, як він битиме байдики й мене не любитиме.

— Та ти, серце Меласю, таки наглядай за ним добре, бо — якось влітку пішли ми в Царський садок гулять, коли дивимось, а на веранді в Шато за довгим столом бенкетує відома в нас компанія гультяїв. Дивлюсь я, а між ними стримить і твій Мишук...

— О, бач! Я це і вгадувала, — аж писнула Мелася. — Були з ними й ті співачки з кафе-шантана?

— Атож! Без їх в цих гультіпак ніколи й «вода не освятиться», як кажуть в приказці.

— Постривай же ти, нікчемне мурло! Он де він марнує мої грошаки! А діла не робе, все складає на батькові плечі, — сказала Мелася.

Ще вони, певно, довго балакали б та трусилися на морозі. Але Люба кинула оком вздовж вулиці вгору і вгляділа, що з гори йде її знайомий урядовець. Вона боялась його очей, бо в його очі буцімто були наврочливі.

— Ой лишечко! Ондечки йде Короткевич! Я оце поправилась і поздоровшала. А як тільки він скаже, що я поздоровшала, то так, каторжний, одразу й наврочить своїми баньками.

— Ну, бог зна що ти верзеш. Я не вірю в ті уроки. Це нісенітниця, — сказала Мелася.

— Еге, добра нісенітниця! Коли тільки скаже, що я поздоровшала та гляне на мене своїми очинками, то я другого дня й заслабну. І мама так само. А оце колись як наврочив одного німця Шмідта, то він заслаб та й умер, — сказала Люба.

— Таки зараз вмер? — спитала з дива Мелася.

— Він наврочив його весною, чи що, а восени вже німець і дуба дав.

Люба ненароком зирнула в дзеркало, що було вправлене в стіні коло магазину, і вгляділа, що в неї ніс посинів і вона попоганшала. Люба затулила синього носа муфтою. А тут вже наближався Короткевич з страшними наврочливими очима...

— Ой ненько моя! Як же я змерзла. Вже й ноги одубли. Меласю, приходь до нас на чай! та не барись! А як прийдеш, то й не шарпай за дзвоник: засув буде одсунутий, бо ми тебе з нетерплячкою ждатимемо, — сказала Люба на прощанні і без сорому побігла на гору прудко та швидко, щоб хоч трохи розім'ять та нагріти закоцілілі ноги, та все затуляла синього носа.

Люба прибігла додому, вбігла в материну кімнату з слізьми в очах і почала бігати од кутка до кутка.

— Ой мамочко! Мабуть, пропали мої пальці й пучки. Мабуть, я й ніс і вуха поодморозувала, — не говорила Люба, але аж вищала од болісті в пальцях.

— Ой як мені боляче! неначе пече мене в пальці.

— А чого ж ти так задлялась на вулиці, що аж трусишся, неначе тебе трусить тряся?

— Та то, мамо, не я винна, а Мелася. Стріла мене на Хрещатику та як почала молотить язиком, як почала тарабанить, то я стояла, стояла, дріботіла та тупцяла ногами, насилу

видержувала. А вона все меле та й меле, що й кінця не було. Ну вже й правда, що сорока! Мелася з тих лепетух, котрим треба тільки вважливого слухача, щоб вона молола язиком, а він тільки слухав та мовчав. Так лепече, що мені не дала й словечка промовити й навіть рота роздявить. А мені доконче бажалось дещо їй розказать. Одже ж не дала! Забила мені баки, заморочила голову й трохи не запагубила мене на морозі на смерть. А бодай її нечистий узяв! Добре їй, що гладка, як піч, то й не змерзла. Ой пропали ж мої ніженьки й рученьки! Не дай господи, як я оце одморозила собі носа. Я тоді застрелюсь.

Люба аж злякалась, уявивши собі, яка то вона буде красуня з одморозеним синім носом. Од теплого повітря в покоях в Люби зайшли зашпарі в пальці. Люба од болісті в пальцях аж кляла Меласю.

Саме в той час Мелася з одубілими ногами й руками прибігла до Кандиби, вскочила в покої й почала бігати по кімнаті, мов навісна.

— Ну та й лепетлива ж ота каторжна Люба! Крий боже! Оце зостріла мене на Хрещатику, спинила та як стала дріботіть язиком, то я слухала, слухала та й не переслухала, бо її ніякий чорт ніколи не переслухає. Зовсім заморозила мене. Та я вже так змерзла, що втекла од неї, покинувши її серед улиці. Ну та й деркало ж! Ну та й сорока! Скрегоче та й скрегоче так, що не дала мені й словечка промовити й навіть рота роздявить. Що почну говорити, то вона спинить мене, та й сипле, та й сипле, мов горохом, та все лепече про отого свого навісного Елпідифора. А бодай її дідько узяв! Ой пропали мої ноги! Мабуть, пальці одморозила, — аж сичала Мелася од болісті в пальцях та пучках.

Але це тільки зопалу так говорилося. Як тільки в Меласі одійшли зашпори, вона натягла на себе удыганку й дмухнула навзаводи до Люби на чай, неважаючи на недавні зашпори.

Люба вже гаразд обігрілась і вже й забулась за свою пригоду на морозі. На стіл подали самовар. Люба передавала мамі до словечка свою розмову з Меласею, — неначе читала матері якусь цікаву газету, їй знов забажалось побачити Меласю, довести до кінця деяку почату на вулиці розмову й докладніше розпитати за Мишука. Коли це в одну мить в дверях столової з'явилась Мелася, не рипнувши навіть дверима, неначе мара виникла десь з-під підлоги. Мелася веселенько крикнула, вглядівши самовар. Люба й Таїса й собі аж крикнули на радощах. Люба побігла назустріч Меласі, захопила в обнімок і щільно й міцно тричі цмокнула її в щоку. За мороз, зашпори, за свій ніс, що вже був став схожий на синю сливу угорку, легкодумна Люба вже й забулась. Вона тепер почувала, що приємно проведе вечір і в теплому захисному закутку, набалакається з приятелькою всмак, донесхочу, і не нудьгуватиме в довгий вечір.

Елпідифор з кабінету почув Меласине деркотіння, впізнав її голосок, спанув, схопився з стільця й прожогом увійшов в столову: в його ще було на думці, що, може, й помиливсь. А за столом сиділа Мелася й колотила ложечкою чай.

«І кудюю вона оце промкнулась в горниці, що не було чуть ні дзвоника, ні човганя, ні навіть шелесту? Мабуть, через пекарню проскочила. Ця Мелася прослизне через щілину й розколину і вислизне звідсіль, як слизький в'юн», — думав Елпідифор, мовчки зиркаючи скоса на Меласин закруглений, як покотьюло, язик, що й на хвилину не ховався в рот. Сюди круть — туди верть! і Елпідифор мусив-таки сісти за стіл до чаю. Але він сидів мовчки й насупився та все дивився вгору на стелю, витріщав очі на стіну, неначе зроду й

не бачив її. До Меласі він і слова не промовив, хапки випив один стакан чаю, попрощався й хутчій вийшов з столової, сказавши, що йде в гості.

Набалакались тоді вони на самоті за весь вечір! Таїса неначе в той довгий вечір перечитала цікаве оповідання та аж облизувалась, попиваючи повагом стакан за стаканом дорогий запашний чай з варенням та крихкими кренделями, до чого ця випещена ласійка була дуже ласа.

«Елпідифор напиндючивсь чогось і втік. Ну та й бундючний же він! Якби на мене так гримав мій Уласевич, я йому не потурала б, не подивилась би йому в зуби, а так виварила б воду, що він не потрапив би, кудюю і втікати. Люба й Таїса, як бачу, плохенькі обидві, як плохі курки», — думала Мелася, чуючи, як Елпідифор тупцяв по кабінеті та, мабуть, чепурився перед дзеркалом, виряджаючись кудись на карти.

Люба згадала за дамського любчика, усім дамам сподобного актора Голубкова й почала тепер розказувати докладно за його роман, чого вона не могла зробити передніше на морозі. Мелася мусила сховати свого лепетливого млинця в макітру й стулила губи, бо роман і справді був цікавий. Слово зосталось на черзі за Любою. Люба тепер дала волю своєму язикові й набалакалась донесхочу. Мелася не перебаранчала їй, бо сама слухала. Цікава Таїса все попивала чайок та все лизькала смачне вареннячко, мов ласа кішка маслом язичком, і була ладна слухати те оповідання, доки й надворі зорятиме або й світатиме.

— Ти, Меласю, не од'їжджай з Києва швидко, то побачиш пишний похорон. Вже є чутка, що Голубкова ховатимуть священики й занесуть в собор, — сказала Таїса Андріївна.

— Сидітиму в Києві хоч три дні, хоч тиждень, а таки піду на проводи за домовиною безщасного таланту, — сказала Мелася.

Наговорились вони всмак, і Мелася розпрощалась з приятельками сливе перед світом.

Через три дні Люба забігла зарані до Меласі й дала звістку, що того дня ховатимуть Голубкова. Мелася й Люба, і мати вирядились з дому задалегідь, ще на початок служби. Голубкова занесли в собор. І собор, і весь здоровий цвинтар, і вулиця — усе було поспіль ніби залите натовпом, але скрізь манячили сливе самі дами. Панів та паничів було дуже мало. Панни й панії збіглись сливе з усього міста, щоб пошанувати нібито великий загинувший талант, бо той талант був... красунь з лиця.

Того ж таки вечора після похорону Люба не могла всидіти дома. Їй дуже заманулось з кимсь побалакати ще й за цей похорон, і за велику процесію.

Люба й мати швиденько убрались, покинули на столі записку до Елпідифора, щоб він до третьої години не лягав спати й одчинив їм двері, та обидві бігцем побігли до Меласі. Стара Таїса аж спотикалась, насилу поспішаючи за Любою.

Кандиби були раді гостям. Сіли пити чай. Пішла розмова за Голубкова, за похорон. Розмовляли за усяких паній, яких бачили на процесії.

Вони балакали, не дивлячись на годинник, і добалакали аж за третю годину; тоді схаменулись і хапком пішли додому. Вже була четверта годига, як вони задзвонили в дзвоник коло дверей. Елпідифор ждав, ждав та й годі сказав, його зміг сон, і він впав на постіль і зараз заснув міцним сном. Люба шарпала за дзвоник, торгала дверима обома руками, аж в неї руки помліли. Мороз цупив добрий. Дзвоник дзеленькав, неначе сказився. А в глупу ніч усі в домі спали так міцно, як вбиті.

Врешті в Люби терпець увірвався. Вона побігла до хвіртки й почала дзвонить та гукати на дворника. Дворник, позіхаючи, вийшов і впустив їх на подвір'я. Вони вже з двора почали стукотіть у вікно в Елпідифорів кабінет. Елпідифор обізвався і крикнув до їх в квартиру, що зараз одчине двері.

Тільки що вони ввійшли в прихожу, як Люба підняла гвалт. Вона почала кричати на всі покої.

— Що це таке з тобою? Ми дзвонимо вже а годину, мерзнемо, а ти не міг подождать, щоб нас пустить, — репетувала Люба.

— Ой боже мій! Ой, коли б чаю! Я одубла зовсім, руки й ноги пограбли. Ой-ой-ой! Як я змерзла! — бідкалась стара й зубами цокотіла.

— Я ждав до третьої години та знемігся й незчувся, як заснув. Ти, Любо, повинна б таки вертатися в призначений час. Чом би пак не вернутись в третій годині? — обізвався Елпідифор.

— Не міг подождати зайвої години! А ми трохи не одубли в себе під дверима. Що це за напасть? Трохи не запагубив нас. Мій перший чоловік було жде мене до білого дня, а ти заліз в подушки та й хрпеш. Я до цього не звикла. Мене всі завжди ждали доти, доки я вернусь з гостей; мене зустрічали з світлом, — репетувала Люба.

— То вертайсь у свій час! Ти вередлива й без міри самолюбна. Тобі нічого не кажи, слухай тебе в усьому, тоді ти будеш добра. Ти ладна командувать в домі, ніби якийсь фельдмаршал. Мені вже остогидли твої вереди, остогидло тебе за все тільки хвалить. Та й швендяти тобі без мене не личило б.

— Але ж з нею мати ходила. Не сама ж вона швендяла, — обізвалась стара, — та й ми були в гостях в порядних людей, в Кандиб.

— Цебто в тієї навіженої Меласі? Я так і вгадував. Я її в потилицю витурлю, як вона лізтиме сюди, — кричав Елпідифор.

— А я її запрошу і впушу! не вважатиму на твій загад! Ти маєш своїх гостей, а я маю право приймать своїх! — гукала Люба.

В глупу ніч в домі всі троє разом підняли такий галас та клекіт, збили таку бучу, що побудили своїх слуг, побудили й сусідів пожилців на другій половині дому. Люба лепетала й справдовувалась, показавши в повнім блиску свою опришкуватість та невгамовану й вередливу вдачу. Нарешті вона почала румсати й, плачучи, побігла в мамину спочивальню, впала на ліжко не роздягнута, припала лицем до подушки й неначе замерла. Мати торкала її, смикала, торсала за плечі, просячи роздягатись та лягати спать. Але Люба на неї не вважала: вона все лежала ниць і не рушилась з місця. Мати розляглась і лягла в постіль, не загасивши світла на столі. Довго вона не могла заснути од сумних дум.

«Яка безщасна моя Люба! Де ступить її нога, там для неї й рай, а потім чогось той рай стає пеклом. От і тут був рай, а тепер стало пекло, — думала мати дрімаючи. — Така вже, мабуть, наша доля безщасна!»

Елпідифор пішов до свого кабінету й закутався в укривало, ще й вуха щільно затулив, щоб нічого не було чути. Люба так і лежала в подушках і вже тільки перед світом роздяглась й спала сливе до півдня.

Ще й на другий день за чаєм був протяг нічної лайки та трохи не бійки, було ще й «оддання» вчорашнього празника після гостей в Кандибихи та в Меласі, Люба чеплялась і докоряла. Елпіднфор швиргонув стаканом об паркет і вийшов з покоїв.

«Як я помилився в Любі! Як я помилився в цій пришелепуватій красуні! Дурна, з порожньою головою, ще й опришкувата та вередлива. Ще мое щастя, що я не сім'янистий чоловік. Злигався з нею, то й розлигаюсь, коли вона мені осточортіє своїми вередами, — думав Елпідифор, лежачи в кабінеті.